

Ebû Muhammed İbnü'l-Eşîrî (ö. 561/1166), Mağrib'de kıraatleri İbnü't-Tahhân'dan daha iyi bilen hiç kimsenin bulunmadığını söylemiş, İbnü'd-Dübey'si aynı değerlendirmeyi çeşitli kimselerden duyduğunu zikretmiştir. İbnü'l-Ebbâr da onun kıraatte mâhir bir üstat olduğunu söylemiş, İbnü'l-Cezerî büyük kıraat imamı, değerli bir araştırmacı ve sika bir kâri olduğunu belirtmiş, *et-Temhîd* adlı eserinin telifi sırasında ondan faydalandığını ifade etmiştir. Makkarî ve Zirikî, İbnü't-Tahhân'ın güzel sayılan bazı şiirleri de bulunduğunu kaydetmişlerdir.

Eserleri. 1. *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ*. Kısa bir mukaddime ile dört bölümden meydana gelen eser Muhammed Ya'kûb Türkistânî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Beyrut 1404/1984; Medine 1412/1991). 2. *Nizâmü'l-edâ' fi'l-vaḳf ve'l-ibtidâ'* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyad 1406/1985). 3. *Taḥşilü'l-hemzeteyni'l-vârideteyn fi Kitâbillâhi te'âlâ min kelimetin ev kelimeteyn*. Bir nüshası Dublin'de (Chester Beatty Library, nr. 3925, mecmua içinde), bu nüshadan alınmış mikrofilm de Mekke'de Câmiatü Ümmi'l-kurâ'dadır (Merkezü'l-bahsi'l-ilmî ve ih-yâi't-türâsi'l-İslâmî, nr. 84). 4. *Mürşidü'l-kârî ilâ tahkiki me'âlimi'l-meḳârî*. İbnü'l-Cezerî'nin beğendiği eserin bir nüshası Dublin'de (Chester Beatty Library, nr. 3925/4), bundan alınmış bir mikrofilm de Mekke'de Câmiatü Ümmi'l-kurâ'da (Merkezü'l-bahsi'l-ilmî ve ih-yâi't-türâsi'l-İslâmî, nr. 422) bulunmaktadır. Eser Hâtim Sâlih ed-Dâmin tarafından neşredilmiştir (MMLAÜr., XIX/48 [Amman 1415/1995], s. 265-286). 5. *Muḳaddime fi uşûli'l-kırâ'ât* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 21633 b). 6. *el-İnbâ' fi tecvîdi'l-Kur'ân* (Chester Beatty Library, nr. 3453/3, vr. 136-139). 7. *Muḳaddime fi't-tecvîd* (Chester Beatty Library, nr. 3453/4, vr. 139-141). 8. *Risâle fi'z-zâ'âtî'l-vâḳ'a fi Kitâbillâhi te'âlâ* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Teymûriyye, nr. 397, mecmua içinde). 9. *Risâle fi zikri mâ beyne Ḳâlûn ve beyne Verş mine'l-huluf*. İbnü'l-Tahhân'a aidiyeti şüpheli olduğu belirtilen eserin (*el-Fihrisü's-şâmil*, I, 61) bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de kayıtlıdır (Teymûriyye, nr. 397, mecmua içinde). 10. *Şi'ârü'l-aḫyârî'l-ebrâr fi't-tesbiḥ ve'l-istiḡfâr*. İbnü'l-Ebbâr tarafından zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda İbnü't-Tahhân'a nisbet edilen *Kitâbü'd-Du'â* adlı eserin *Şi'ârü'l-aḫyâr* ile, *Muḳaddime fi meḥârici'l-hurûf* un da *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ* ile aynı kitap olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tahhân, *Meḥâricü'l-hurûf ve şifâtühâ* (nşr. Muhammed Ya'kûb Türkistânî), Medine 1412/1991, neşredenin girişi, s. 33-82; İbnü'd-Dübey'si, *el-Muḥtaşarü'l-muḥtâc ileyh*, Beyrut 1405/1985, s. 256; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilê*, neşredenin girişi, Madrid 1887, II, 628; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'* (Altıkulaç), III, 1051-1052, 1191; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 561-570*, s. 100-102, 408-409; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 529-530; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, I, 395; Makkarî, *Nefḫu't-tib*, II, 634; *İzâhu'l-meknûn*, II, 294-656; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 579; Abbas b. İbrâhim, *el-İ'läm*, VIII, 408; *el-Fihrisü's-şâmil: Maḥṭûṭâtü't-tecvîd*, Amman 1406/1986, I, 61-64.

TAYYAR ALTİKULAÇ

İBNÜ't-TALLÂ'

(ابن الطلاء)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ferac el-Kurtubî et-Tallâ' (ö. 497/1104)

Mâlikî fakihî ve muhaddis.

404 yılı Zilkade ayı sonunda (Haziran 1014) doğdu. Babası Ferac, Muhammed b. Yahyâ el-Bekrî et-Tallâ'ın (veya İbnü't-Tallâ') âzatısı olduğu için ona nisbetle anılmıştır. Tücbî'nin kaydettiğine göre Sirâc b. Abdülmelik, Ferac'ın efendisiyle birlikte Kurtuba'da (Cordoba) at gemlerini cilâlamasından dolayı hemze ile İbnü't-Tallâ' (ابن الطلاء) denmesi gerektiğini, aynı İbnü't-Tallâ' (ابن الطلاء) şeklinin yanlış olduğunu belirtirken İbn Hişâm en-Nahvî, Ferac'ın Kurtuba'da hurma ağaçlarını aşılması sebebiyle ikinci şekli doğru kabul eder. Nitekim bütün klasik kaynaklarda bu yazılış tercih edilmiştir. Bazıları ise kelimenin "yağlama" ve "cilâlama" mânâsı da bulunmasından hareketle ilkiyle eş anlamlı olduğunu söylerler (*Bernâme*, s. 56).

İbnü't-Tallâ' Yûnus b. Abdullah b. Muḡis, Ebû Ömer İbnü'l-Kattân, Mekki b. Ebû Tâlib, Ebû Abdullah İbn Âbid, İbn Cehver, Ebû Ali el-Haddâd, Hâtim b. Muhammed (İbnü't-Tarâblusî) ve Muâviye b. Muhammed el-Ukaylî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis okudu. Mâlikî fikhî ve şürût (vesâik) üzerine ihtisası yanında bölge ulemâsı ve bunların fetvaları konusunda geniş bilgi sahibiydi. Kurtuba Ulucamii'nde imamlık yaptı, İbnü'l-Kattân'ın vefatından sonra şûra görevine getirildi. Murâbitlar'ın Kurtuba'yı ele geçirmesi üzerine onlara karşı menfî tavrı sebebiyle fetva vermekten menedildi.

Bid'atlara şiddetle karşı çıkması, ayrıca takvâsı ile de dikkat çeken İbnü't-Tal-

lâ'a halk ve yöneticiler, özellikle Mu'temid b. Abbâd büyük saygı duyardı. Âlî isnadı sebebiyle çeşitli yörelerden birçok âlim *el-Muvatta'*, *el-Müdevvenetü'l-kubrâ* ve Nesâî'nin *es-Sünen*'ini kendisinden dinleyip rivayet etmek için onun yanına gelirdi. Talebeleri ve icâzet verdiği kişiler arasında Ebû Ca'fer el-Bitrûcî, Muhammed b. Abdülhâlik el-Hazrecî, Ebû Ali es-Sadeffî, İbn Rüşd el-Ced, Ebû'r-Rebî' el-Kelâî, Ebû Bekir İbn Haydere, Ebû Mervân İbn Kuzmân, Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ahmed, Ebû Abdullah İbn İsâ et-Temîmî, Muhammed b. Abdullah el-Kaysî gibi âlimler bulunmaktadır. İbnü't-Tallâ' 13 Receb 497 (11 Nisan 1104) tarihinde vefat etti.

Eserleri. Kaynaklarda yazdığı birkaç eserden söz edilmekle birlikte İbnü't-Tallâ'ın yalnız *Aḳzıyetü Resûlillâh* adlı eseri günümüze ulaşmıştır. *Aḳkâmü'n-nebî* veya *Nevâzîlû'l-aḳkâmî'n-nebiyye* adlarıyla da anılan eserde Hz. Peygamber'in verdiği kazâî hükümler bir araya getirilmiştir. Müellif, türünün ilk ve en meşhur örneklerinden biri olan (diğer bazıları için bk. Abdülhay el-Kettânî, II, 13-14) kitabının sonunda telif sebebini zikrederken Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin aynı adla yazdığı eserde ancak 100 kadar hadis topladığını, kendisinin ise konuyla ilgili ulaşabileceği hadisleri derlemeyi amaçladığını belirtir. Eserin sonunda ayrıca faydalandığı otuz dört kitap ve bunların rivayet zincirlerini kaydeder. *Aḳzıyetü Resûlillâh* Kahire'de (1346) basıldıktan sonra Abdülmu'tî Kal'acî (Halep 1396/1976, 1402/1982), Muhammed Ziyâ-ürrahman el-A'zamî (Beyrut 1398/1978, 1402/1982), Muhammed Abdüşşekûr (Büreyde [Medine] 1403/1983), Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî (Beyrut 1987) ve Muhammed Nizâr Temîm ile Heysem Nizâr Temîm (Beyrut 1418/1997) tarafından neşredilmiştir. Abdülmün'im Halefullah da eseri yer yer kısaltarak *Aḳkâmü Resûlillâh* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1413/1993).

İbnü't-Tallâ'ın kaynaklarda adı geçen *Fehrese*'si bugün mevcut olmamakla birlikte M. Isabel Fierro, *Aḳzıyetü Resûlillâh*'in sonundaki isnadlarla diğer bazı eserlerde anılan isnadlarını bir araya getirerek yayımlamıştır (bk. bibl.). Müellifin *Kitâbü's-Şürût* (*el-Veşâ'iku'l-muḥtaşara*) ve İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *Muḥtaşarü'l-Müdevvene*'sindeki zevâidi tahrîc ettiği *Zevâ'idü İbn Ebî Zeyd* (*Zevâ'idü Ebî Muhammed fi'l-Muḥtaşar*) adlı eserleri de kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tallâ, *Akzıyetü Resûlillâh* (nşr. M. Ziyâurrahmân el-A'zamî), Beyrut 1402/1982, neşredenin girişi, s. 52-69; a.e. (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut 1418/1997, neşredenlerin girişi, s. 3-7; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 241, 246, 466, 495, 537; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 534-535; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 123; Tücbî, *Bernâmec* (nşr. Abdülhafîz Mansûr), Libya 1981, s. 53, 55, 56, 58, 269; Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, XIX, 199-202; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-mu'trib*, Rabat 1973, s. 169; Nübâhî, *Târîhu ku'dâtü'l-Endelûs* (nşr. Meryem Kâsım Tavîl), Beyrut 1415/1995, s. 133, 151, 176; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 242-243; İbn Kunfûz, *Şerefü't-tâlib ft esne'l-metâlib* (*Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde, nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 59; Makrîzî, *el-Mukaffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, VI, 515; Abdülkebir b. Meczûb el-Fâsî, *Tezkiretül-muhsinin bi-vefeyâtü'l-a'yân ve havâdisi's-sinîn* (*Mevsû'atü a'lâmi'l-Magrib* içinde, nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, I, 332; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 123; M. Isabel Fierro, "La Fahrâsa de Ibn Tâlâlâ", *Estudios Onomástico-Biográficos de Al-Andalus* (ed. María Luisa Ávila), Granada 1989, II, 277-297; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l-idâriyye* (Özel), II, 12-14; Muhammed İzzet et-Tahtâvî, "el-İmâm İbnü't-Tallâ el-Çurtubî", *ME*, LIII/2 (1981), s. 319-328.

AHMET ÖZEL

İBNÜ't-TARÂVE

(ابن الطراوة)

Ebü'l-Hüseyn Süleymân b. Muhammed
b. Abdillâh es-Sebâi el-Mâleki
(ö. 528/1134)

Nahiv âlimi.

440 (1048) yılı civarında İspanya'nın güneyinde bulunan Mâleka'da (Malaga) doğdu. Soyu Kahtân'ın kolu Sebâ'ya kadar uzanmaktadır. Çocukluğu ve yetişmesiyle ilgili fazla bilgi yoktur. Süyûtî onu iki ayrı yerde farklı şahsiyetler olarak tanıtmaktadır (*Buğyetü'l-vu'ât*, I, 602; II, 341). İbnü't-Tarâve, Ebû Bekir b. Ayyâş el-Merşânî ve Ebû Mervân b. Serrâc gibi âlimlerden nahiv dersleri aldı. Ebü'l-Velîd el-Bâcî'den fıkıh ve hadis okudu. Daha sonra tahsilini ilerletmek için Kurtuba'ya (Cordoba) gitti. Burada çeşitli âlimlerden ders alarak kendini yetiştirdi. İsbiliye'de (Sevilla) A'lem eş-Şentemerî'den *Kitâbü Sibeveyhi*'yi okudu; edip ve şair Ali b. Abdülganî el-Husri'den istifade etti. Ardından Meriye'ye (Almeria) giderek saraya intisap etmeye çalıştı. Meriye Emîri İbn Sumâdhî ile yakınlık kurdu, ona kasideler sundu, ancak amacına ulaşamadı. Verdiği nahiv dersleriyle tanınan ve kendisine

"Meriye'nin nahivcisi" lakabı verilen İbnü't-Tarâve, uzun yıllar Meriye'de kaldıktan sonra memleketi Mâleka'ya döndü. 528 Ramazan veya Şevvalinde (Temmuz veya Ağustos 1134) vefat etti.

İbnü't-Tarâve, mülûkû't-tavâif ve Murâbitlar dönemlerinin en büyük nahiv âlimlerindendir. Onun, Endülüs geleneğinde sadece nahiv ve edebiyatta kemal derecesine ulaşanlara verilen "üstât" lakabıyla anılması da bunu göstermektedir. Devrindeki âlim ve ediplerin çoğu nahvi ondan öğrenmiştir. Kaynaklarda aralarında Kâdî İyâz, Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyfî, Ebû Bekir İbn Semhûn, İbn Avis el-Huşenî ve Abdurrahman b. Muhammed el-İşbîlî gibi âlimlerin de bulunduğu otuzdan fazla öğrencisinin adı geçmektedir. Talebelerine çok değer verdiği, derslerinde *Kitâbü Sibeveyhi*'deki problemleri çözmekten zevk aldığı, inandığı doğruları söylemekten çekinmediği, Endülüslü birçok fakihî paraya düşkün oldukları ve rüşvet aldıkları için sert bir dille eleştirdiği kaydedilmektedir. Nahiv alanında kendine has görüşlere sahip olan İbnü't-Tarâve'nin bu düşünceleri daha sonra yazılan nahiv kitaplarını da etkilemiştir. Son derece bağlı olduğu Sibeveyhi'ye dayanarak Ebû Ali el-Fârisî ile öğrencisi İbn Cinnî'nin nahiv konusundaki bazı görüşlerini ve özellikle Sibeveyhi'ye muhalif fikirlerini reddetmiştir.

Eserleri. İbnü't-Tarâve'nin kaynaklarda adı geçen yedi eserinden sadece biri zamanımıza intikal etmiştir. Müellif, *el-İşâh bi-ba'zî mâ câ'e mine'l-ğa'at' fi'l-İzâh* adını taşıyan bu eseri, Ebû Ali el-Fârisî'nin *el-İzâh*'ını eleştirmek amacıyla kaleme almıştır. İlim çevrelerinde büyük kabul gören *el-İzâh*'ın hatalarla dolu bulunduğunu, bu sebeple gördüğü ilgiye lâyık olmadığını söyleyen İbnü't-Tarâve'nin eserini yazarken Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'ı, Zecâcî'nin *el-Cümelü'l-kübrâ*'sı ve Nehâs'ın *el-Kâfi*'si gibi temel gramer kitaplarına dayandığı anlaşılmaktadır. *el-İzâh*'taki hataları ve eksik tarafları anlatırken diğer nahiv kitapları ile karşılaştırmalar yapan İbnü't-Tarâve *el-Kitâb*'in *el-İzâh*'tan daha kolay anlaşıldığını ve daha faydalı olduğunu söyler. Ona göre *el-İzâh* içerik, üslup ve metot bakımından değerlidir, eksikleri ve hataları sayılamayacak kadar çoktur. Bu hatalardan sadece bazılarını ele aldığını belirten İbnü't-Tarâve, Ebû Ali el-Fârisî'nin ifadelerinin, verdiği örneklerin, verdiği sonuçların ve kullandığı terimlerin yanlışlığı üzerinde durmuş, bu arada onun bazı konuları iyi an-

lattığını da belirterek objektif davrandığını göstermek istemiştir. Ancak Ebû Ali el-Fârisî'nin dönemin zor şartlarında kaleme aldığı eserini eleştirirken İbnü't-Tarâve'nin yapıcı olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Eser Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Beyrut 1416/1996, 2. bs.) ve Ayyâd b. İd es-Sübeytî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1994, bk. İbnü't-Tarâve [nşr. Ayyâd b. İd es-Sübeytî], neşredenin girişi, s. d-y).

İbnü't-Tarâve'nin diğer eserleri de şunlardır: *el-Mukaddimât ilâ 'ilmi'l-Kitâb ve halli'l-müşkilât 'alâ tevâli'l-ebvâb* (*el-İşâh*'ta on dokuz yerde adı geçen eser, *Kitâbü Sibeveyhi*'deki meseleler ve müşkillerin konu sırasına göre çözümlenmesine dairdir); *Terşîhu'l-muktedir* (bir önceki eserin muhtasarıdır); *Reddüş-şârid ilâ 'ikâli'n-nâsid* (Zecâcî'nin *el-Cümel*'iyle ilgili bir eser olmalıdır); *Risâle fi men'î istisnâ'îl-keşîr mine'l-kalîl* (İbnü't-Tarâve eserin adını *el-İşâh*'ta kaydetmektedir; bk. [nşr. Ayyâd b. İd es-Sübeytî], s. 109); *Risâle fîmâ cerâ beynehû ve beyne Ebi'l-Hasan İbni'l-Bâziş fi mes'ele nahviyye*; *Maqâle fi'l-ism ve'l-müsem-mâ*. Aynı zamanda şair olan İbnü't-Tarâve'nin şiirlerinden çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Müellif hakkında Muhammed İbrâhim el-Bennâ *Ebü'l-Hüseyn İbnü't-Tarâve ve eşeruhû fi'n-nahv* (Kahire 1400/1980), Ayyâd İd es-Sübeytî *İbnü't-Tarâve en-Nahvî* (Suûdiyye 1982) adlarıyla birer çalışma yapmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü't-Tarâve, *el-İşâh bi-ba'zî mâ câ'e mine'l-ğa'at' fi'l-İzâh* (nşr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin), Beyrut 1416/1996, neşredenin girişi, s. 5-9; a.e. (nşr. Ayyâd b. İd es-Sübeytî), Kahire 1994, neşredenin girişi, s. d-y; Silefî, *Ah'bâr ve terâcim Endülüsiyye: Müstahrece min Mu'cemî's-sifr* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1405/1985, s. 17; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 290; Ali b. Zâfir, *Bedâ'i'u'l-bedâ'i'ih* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1970, s. 382; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Mu'trib* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 212, 217, 231; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-ruvât*, IV, 113-115; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmil*, Madrid 1882, II, 705; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 208-209; Abdübâkî b. Abdülmecid el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fi terâcimi'n-nühât ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Abdülmecid Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 135; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 422; Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed el-Billifîkî, *el-Muktedâb min Kitâbi Tuhfeti'l-kadim* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1402/1982, s. 64; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'n-nühât ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Muhsin İyâz), Necef 1393/1973, s. 127; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 602; II, 341; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 384-385; Muhammed b. İbrâhim el-Bennâ, *Ebü'l-Hüseyn İbnü't-Tarâve ve eşeruhû fi'n-nahv*, Kahire 1400/1980; Meryem Sâdikî, "İbn Tarâve", *DMBİ*, IV, 134-135.

HÜSEYİN YAZICI